

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi¹

Filiz Arslan² Tuncay Ayas³

Özet: Bu araştırmanın amacı din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerini incelemektir. Bunun yanında bu iki kavram arasındaki ilişkinin cinsiyet, devlet-vakıf üniversitelerinde öğrenim görme, öğrenim gördükleri program, algılanan gelir düzeyi, ebeveyn tutumları, kardeş sayısı, anne-babanın birlikte ya da ayrı oluşu, anne-babanın yaşamsal durumu demografik değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini incelemektir.

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da vakıf ve devlet üniversitelerinde Psikoloji, İlahiyat, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümlerinde okuyan 423 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık ile affedicilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık düzeylerinin cinsiyet, devlet- vakıf üniversitelerinde öğrenim görme, öğrenim gördükleri program, algılanan gelir düzeyi, ebeveyn tutumları, kardeş sayısı, anne-babanın birlikte ya da ayrı oluşu, anne-babanın yaşamsal durumu

1. Bu makale "Din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.
2. Uzm. Psk. Dan., Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye filizsahin08@hotmail.com
3. Prof. Dr, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye tayas@sakarya.edu.tr

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

açısından farklılık göstermediği bulunmuştur. Din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik düzeylerinin öğrenim gördükleri program ve cinsiyet açısından farklılık gösterdiği; devlet- vakıf üniversitelerinde öğrenim görme, algılanan gelir düzeyi, ebeveyn tutumları, kardeş sayısı, anne-babanın birlikte ya da ayrı oluşu, anne-babanın yaşamsal durumu açısından anlamlı farklılıklar göstermediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sağlamlık, Affedicilik, Affetme

Investigation of Psychological Strength and Forgiveness Levels of Students Receiving Religion and Psychology Education in Terms of Various Variables

Abstract: The aim of this study is to investigate psychological resilience and forgiveness of the students who study religion and psychology. And also to examine whether the relationship of these two concepts show significant differences or not in terms of the variables of gender, study in the state-foundation university, department where they studied, perceived income status, parental attitudes, number of siblings, parents who are together or divorced, parents living or death. The sampling group of the research was formed by 423 students in state and foundation universities in Istanbul during the academic year of 2015-2016 in Psychology, Theology, Psychological Counseling and Guidance departments. In consequence of this research, it was concluded that there're significant positive relationships between psychological resilience and forgivingness. Psychological resilience levels of students in religious and psychological education shows no significant differences in terms of gender, study in the state-foundation university, department where they studied, perceived income status, parental attitudes, number of siblings, parents who are together or divorced, parents living or death. Forgiveness levels of the students in religion and psychological education shows significant differences in terms of department where they studied, gender and no significant differences in terms of study in the state-foundation university, perceived income status, parental attitudes, number of siblings, parents who are together or divorced, parents living or death..

Keywords: Psychological Resilience, Forgivingness, Forgiveness

Giriş

Yüzyıl gibi kısa bir geçmişe sahip olmasına rağmen insan davranışları ve zihinsel süreçleriyle birlikte, bunların altında yatan sebepleri inceleyen ve araştıran psikoloji, bilimsel

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

disiplinler içerisinde bugün önemli bir yere sahiptir. Uzun yıllar boyunca psikolog ve psikiyatristler insanı hastalık durumundan sağlıklı olma durumuna taşımak için uğraşmışlardır. İkinci dünya savaşı öncesine kadar psikolojinin, alandaki psikologlar tarafından bilinen üç ana amacı vardır. Bunlar: (1) ruhsal hastalıkları sağıltmak; (2) insanların yaşamlarını geliştirmek/iyileştirmek ve (3) üstün yetenekleri/zekâyı araştırmak. İkinci dünya savaşının neticesi olarak psikolojisi bozulmuş askerlerden dolayı, araştırmacılar diğer iki amacını neredeyse unutarak birinci görevlerine odaklanmıştır (Linley, 2009; akt. Doğan, 2014). İkinci Dünya Savaşından sonra psikoloji “iyileştirme bilimi” haline gelmiş ve insanın işlevselliğinde medikal model benimsenerek insanın kusurlarının onarılmasına ve tedavisine odaklanılmıştır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Bu sebeple geçtiğimiz yüzyılda psikoloji, psikolojik bozuklukların tanınması ve tedavisiyle uğraşmıştır. Ancak diğer yandan insanın olumlu özelliklerine, güçlü yanlarına ve erdemlerine odaklanmayı ihmal etmiştir. Hümanistik yaklaşımla birlikte insanların başarabilme kapasitesi olduğu düşünölmüştür (Rogers, 1992). Son yıllara baktığımızda insanın olumlu özelliklerinin psikolojide yeterli ilgiyi bulamamış olması eleştirilmiş ve bu bir eksiklik gibi görölmüş, sonuç olarak “pozitif psikoloji” alanı son halini almaya başlamıştır (Doğan, 2014).

İnsanın olumlu özelliklerine değinen bireysel çalışmalar olmasına rağmen pozitif psikolojinin bir yaklaşım olarak onay görmesi 1998 yılında APA başkanı olarak atanan ve 1999 yılında APA kongresinde yaptığı konuşma ile Seligman’la birlikte hız kazanmıştır (Doğan, 2014). Geleneksel psikolojinin tersine, pozitif psikoloji dikkatleri insan doğasının güçlü yanlarına, olumlu kişisel deneyimlerine ve insanın olumlu kişisel özelliklerine çekmeye çalışmıştır. İnsanın yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemiştir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). İyimserlik, mutluluk, affedicilik, sorumluluk, özgünlük, hoşgörü, umut, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu, psikolojik ihtiyaç doyumu, minnettarlık, iyilik hali, öz-anlayış gibi kavramlar pozitif psikoloji akımının içini dolduran kavramlar olarak alan yazın da yerlerini almışlardır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000).

İnsan yalnızca olumlu yaşantılardan ibaret değildir. Sevilen bir kişinin kaybı, doğal afetler, sevgiliden ayrılma, yaşanan ortamın değişmesi, büyük ekonomik krizler, işten atılma,

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

ciddi sağlık problemleri ve savaşlar gibi birçok etkenin, insanın yaşamını derinden etkileyen yaşantılar olduğu belirtilmektedir (Fredrickson, Tugade, Waugh ve Larkin, 2003; Tugade, Fredrickson ve Baret, 2004). İnsanoğlu bu tip olumsuz yaşantılarla her daim karşılaşmıştır. Bu sebeple insan hayatını derinden etkileyen yaşantılara karşı sağlam durmaya katkı sağlayan pozitif psikoloji akımı bugün önemli bir noktadadır.

Üniversite hayatı, gençlerin pek çok yeni akademik, kişisel ve sosyal yaşantıları deneyimledikleri önemli bir gelişim süreci olarak ifade edilebilir (Gizir, 2005). Öğrenciler bu dönemde, bir yandan üniversitenin yeni akademik ve sosyal çevresine uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan rekabet, sınav kaygısı, aileden kopup ayakları üzerine durmaya çalışma hem arkadaş hem de karşı cinsle olan ilişkilerini sorgulama, gelecek kaygısı, iş bulma gibi birçok stres faktörüyle baş etmeye çalışırlar. Özetle üniversite keyifli bir dönem olmakla birlikte birçok stres faktörüyle de karşı karşıya kaldıkları bir dönem olarak nitelendirilebilir. Ögülmüş'e (2001) göre, bazı üniversite öğrencileri yaşam koşullarının getirdiği tatsız deneyimlerden, stres ve sıkıntılı yaşantılardan yılmıyıp düşmeden çabuk toparlanabilmekte, hatta bu sıkıntılardan ve olumsuz yaşantılardan daha da güçlenerek çıkmaktadırlar. Bu tip olumsuz yaşantılar karşısında her insanın verdiği tepkilerin aynı olmadığı da görülmüştür. Bazı insanlar çok büyük felaketler karşısında bile travmatik yaşantıları daha kolay atlatıp yaşamına kaldığı yerden devam edebilirken, bazıları için bu durum hiç de bu kadar kolay olmamaktadır. İşte bu noktada psikolojik sağlık devreye girmektedir (Eryılmaz, 2012).

Yaşadığı stresi, travmayı kolay atlatıp hayata kaldığı yerden devam eden insanlar için İngilizce literatürde "resilient" kavramı kullanılmaktadır. "Resilient" çabucak toparlanabilen, zorlukları yenme becerisi olan, dirençli, esnek kişi manasına gelmektedir Ayrıca bir kişilik özelliği olarak İngilizce literatürde "resilience" "resiliency" kavramları çabuk toparlanma gücü, zorluklarla baş etme gücü, dirençlilik, esneklik, yılmazlık, dayanıklılık, sağlık manalarında kullanılmaktadır (Bezmez, Blakney ve Brown, 1999).

Psikolojik sağlık çalışmalarının başlangıcında psikolojik sağlamlığı yüksek bireyler incelenerek özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar, psikolojik olarak

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

sağlam bireylerle, psikolojik olarak daha savunmasız olan bireyler arasındaki ayrımın bazı kişilik özelliklerinden kaynaklandığını göstermektedir. Psikolojik olarak sağlam kişilerin sakin ruh haline sahip oldukları, duyarlılık gösterdikleri, esnek oldukları, uyum gösterme becerilerinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra, iç kontrol odağına, mizah anlayışına, alternatif bakış açlarına ve entelektüel beceriye sahip olma ve dini inançlarının olması bu insanların bazı özellikleri olarak gösterilebilir (Masten, 1986). İnsan hayatındaki olumsuz yaşantıların izlerinin silinmesi, olumsuz yaşantılardan sonra diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmesi üzerine yapılan çalışmalar her zaman dikkat çekici olmuştur. Risk karşısında insanların bu duruma uyum sağlaması psikolojik sağlamlıkla ilgili çalışmalarda başı çekmektedir (Kararımak, 2006).

Affetme, genel anlamda kişinin kendisini ve çevresindekileri zarara uğratan olumsuz duyguları terk etmesi, bu olumsuz duyguların nötr olması, dahası olumluya dönüşmesi biçiminde tanımlanmaktadır (McCullough, Pargament ve Thoresen, 2000; Rye ve Pargament, 2002). Araştırmalar incelendiğinde affetmenin farklı açılardan ele alındığı görülür. Tanrı'nın insanı affetmesi, kişinin bir başkasını affetmesi, kişinin kendisini affetmesi, devletlerin birbirlerini affetmesi ve romantik ilişkilerde birbirini affetme bunlardan bazılarıdır. Affetme ve affedicilik özellikle teoloji ve felsefe gibi çeşitli disiplinler tarafından yüzyıllardır ele alınan ve araştırılan bir konu olsa da üzerinde anlaşılan bir tanım bulunmamaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında affetmenin bir "değer" kavramı olarak birçok bilim dalı tarafından, kendi disiplin alanı içerisinde değerlendirmesinin etkisi büyüktür. Değerler incelendiğinde, değerlerin davranışlara şekil veren ilkeler olduğu belirtilmiştir (Biçer ve Sarıçam, 2015). Bu sebeple affediciliği de ahlaki değerler kapsamında değerlendirmek olasıdır. Affetme kişilerarası ilişkilerin varlığını ve devamını mümkün kılan, kişinin içsel ilişkilerini de önemli ölçüde kolaylaştıran önemli bir değerdir.

Affedici insanların özellikleri incelendiğinde hayata olumlu bakan, olumluya odaklanan, olumsuz duygularından kolay sıyrılabilen insanlar oldukları görülür. Olayları, durumları olumlu değerlendirdikleri için bu insanlar riskli durumlarda daha kolay baş

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

edebilmekte ve yeniliklere de kolay adapte olabilmektedirler. Bunun sonucunda affedici bireylerin psikolojik sağlamlıkları da artmaktadır (Eraslan Çapanoğlu ve Arıcıoğlu, 2014).

Bu araştırmanın sonucunda, psikolojik sağlamlık ve affedicilik arasındaki ilişki belirlenerek bu ilişkiye dikkat çekmek ve alana katkı sağlamak amaçlanmıştır. Araştırmanın psikolojik danışma, aile danışmanlığı, rehberlik gibi uygulama alanlarındaki çalışanlara ışık tutacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra ülkemizde affedicilik ve psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılmış çok fazla çalışma mevcut değildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yapılan çalışmanın ülkemizde bahsedilen değişkenlerle ilgili literatüre fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Modeli

Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları ile affedicilik düzeyleri arasındaki ilişkileri ve psikolojik sağlamlık ile affedicilik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından inceleyen bu araştırma ilişkiyel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. İlişkiyel tarama modeli, iki ve daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığının olup olmadığını veya bu ilişkinin derecesini belirlemeyi amaçlayan, aynı zamanda bir neden-sonuç ilişkisi vermeyen, ancak o yönde bazı ipuçları vererek, bir değişkendeki durumun bilinmesi durumunda diğerinin kestirilebilmesinde faydalı sonuçlar verilmesini sağlayan bir araştırma düzenidir (Karasar, 2010).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini 2015-2016 eğitim öğretim yılında Marmara ve Üsküdar Üniversitesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise uygun/kazara örnekleme yöntemi ile seçilen 423 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların 338'i (%79) kadın ve 85'i (%21) erkektir. Ayrıca araştırmanın katılımcılarının 150'si (%36) ilahiyat, 132'si (%31) rehberlik ve psikolojik danışmanlık, 141'i (%33) ise psikoloji programında öğrenim görmektedir. Katılımcıların öğrenim gördükleri üniversite temelinde ele alındığında; 141'i (%33) vakıf ve 282'si (%67) devlet üniversitesinde öğrenimlerine devam etmektedirler.

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Araştırmada Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve affedicilikle doyumuyla ilişkisi olabileceği düşünülen demografik bilgileri tespit etmeye yönelik demografik bilgi formu oluşturulmuştur. Bu formda cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, ailenin gelir düzeyi, anne-baba tutumları, kardeş sayısı, anne-babanın yaşamsal durumu ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Affedicilik Ölçeği

Araştırmada katılımcıların affedicilik düzeylerini ölçmek için Berry ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen; Akın, Gediksiz ve Akın (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Affedicilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma iki farklı üniversiteden toplam 677 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Araştırmada veri toplamak için Affedicilik Ölçeğinin yanı sıra, Heartland Affetme Ölçeği ile Alçakgönüllülük Ölçeği kullanılarak ölçüt (uyum) geçerliliği tespit edilmeye çalışılmıştır. 10 maddeden oluşan Affedicilik ölçeği tek boyutludur. Ölçeğin 1. 3. 6. 7. ve 8. maddeleri ters (reverse) maddelerdir. "Hiç katılmıyorum" (1), "Katılmıyorum" (2), "Kararsızım" (3), "Katılıyorum" (4), ve "Tamamen katılıyorum" (5) biçiminde puanlanmaktadır.

5'li likert tipi, öz bildirim tarzında bir ölçme aracı olduğunu söylemek mümkündür. Puanlama anahtarında alınan yüksek puanlar yüksek affediciliğe, düşük puanlar düşük affediciliğe işaret etmektedir. 10 maddelik Affedicilik Ölçeği (Trait Forgivingness Scale) Berry ve Worthington'un (2001) 15 maddelik ölçeğinin bir alt ölçeğidir. 10 maddelik ölçeğin elde edildiği çalışmada maddeler hem klasik madde analizleri hem de Rasch ölçekleme yöntemleri ile analiz edilmiştir (Rasch, 1960). Ölçeğin orijinal formunun geçerlik ve güvenilirliği için yapılan 4 çalışmada Cronbach's alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla. 80, .78, .79 ve. 74 olarak bulunmuştur. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının ise yapılan bütün çalışmalarda 30 ile. 63 arasında olduğu görülmüştür. Ölçeklerin katılımcılara 8 hafta sonra tekrar uygulanarak,

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

test-tekrar test güvenilirliğine bakıldığı çalışmada da ($r(60)5.78$, $po.001$) sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin uyum geçerliği için, "Transgression Narrative Test of Forgivingness" ile ilişkisine bakılan çalışmada pearson korelasyon analizi yapılmış ve ($r(49)5.50$, $po.001$) istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (Berry ve diğerleri, 2005). Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması 338 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Yapılan analizler neticesinde, açıklanan toplam varyans miktarı %36'dır ve faktör yükleri .29 ile .67 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında tek boyutlu modelin iyi uyum verdiğini göstermiştir ($\chi^2 = 106.47$, $sd = 32$, $p = 0.00000$, $RMSEA = 0.077$, $CFI = .89$, $GFI = .95$, $AGFI = .91$ ve $SRMR = .062$). Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .67 bulunmuştur ve düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .26 ile .43 arasında değişmektedir (Akın, Gediksiz ve Akın, 2012). Bulgular incelendiğinde, ölçeğin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenirlik puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

Araştırmada katılımcıların affedicilik düzeylerini ölçmek için Berry ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen; Akın, Gediksiz ve Akın (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Affedicilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma iki farklı üniversiteden toplam 677 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Araştırmada veri toplamak için Affedicilik Ölçeğinin yanı sıra, Heartland Affetme Ölçeği ile Alçakgönüllülük Ölçeği kullanılarak ölçüt (uyum) geçerliliği tespit edilmeye çalışılmıştır. 10 maddeden oluşan Affedicilik ölçeği tek boyutludur. Ölçeğin 1. 3. 6. 7. ve 8. maddeleri ters (reverse) maddelerdir. "Hiç katılmıyorum" (1), "Katılmıyorum" (2), "Kararsızım" (3), "Katılıyorum" (4), ve "Tamamen katılıyorum" (5) biçiminde puanlanmaktadır.

5'li likert tipi, öz bildirim tarzında bir ölçme aracı olduğunu söylemek mümkündür. Puanlama anahtarında alınan yüksek puanlar yüksek affediciliğe, düşük puanlar düşük affediciliğe işaret etmektedir. 10 maddelik Affedicilik Ölçeği (Trait Forgivingness Scale) Berry ve Worthington'un (2001) 15 maddelik ölçeğinin bir alt ölçeğidir. 10 maddelik ölçeğin elde edildiği çalışmada maddeler hem klasik madde analizleri hem de Rasch ölçekleme yöntemleri

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

ile analiz edilmiştir (Rasch, 1960). Ölçeğin orijinal formunun geçerlik ve güvenilirliği için yapılan 4 çalışmada Cronbach's alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla. 80, .78, .79 ve. 74 olarak bulunmuştur. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının ise yapılan bütün çalışmalarda 30 ile. 63 arasında olduğu görülmüştür. Ölçeklerin katılımcılara 8 hafta sonra tekrar uygulanarak, test-tekrar test güvenirligine bakıldığı çalışmada da ($r(60)=.578$, $p<.001$) sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin uyum geçerliği için, "Transgression Narrative Test of Forgiveness" ile ilişkisine bakılan çalışmada pearson korelasyon analizi yapılmış ve ($r(49)=.550$, $p<.001$) istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (Berry ve diğerleri, 2005). Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması 338 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Yapılan analizler neticesinde, açıklanan toplam varyans miktarı %36'dır ve faktör yükleri .29 ile .67 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında tek boyutlu modelin iyi uyum verdiğini göstermiştir ($\chi^2 = 106.47$, $sd = 32$, $p = 0.00000$, $RMSEA = .077$, $CFI = .89$, $GFI = .95$, $AGFI = .91$ ve $SRMR = .062$). Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .67 bulunmuştur ve düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları. 26 ile. 43 arasında değişmektedir (Akın, Gediksiz ve Akın, 2012). Bulgular incelendiğinde, ölçeğin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Bulgular ve Yorum

Bu kısım, çalışmanın alt problemlerine dönük gerçekleştirilen analizlerin ayrıntılı bulgularını içermektedir. Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile affedicilik düzeyleri arasında anlamlı ilişkinin gösterilip gösterilmediğini öğrenmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı belirtilmiştir. Bu bulgulara yönelik korelasyon katsayısı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Psikolojik Sağlamlık ile Affedicilik Arasındaki İlişkilere İlişkin Korelasyon Katsayısı Tablosu

Değişken	Affedicilik		N
	R	p	

**Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik
Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**

Psikolojik sağlık	.177	.001	423
-------------------	------	------	-----

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyleri ile affedicilik düzeyleri arasında pozitif yönde düşük bir ilişki saptanmıştır, ($r = .18, p < .01$).

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerinin, cinsiyetleri bağlamında anlamlı/manidar biçimde farklılaşmanın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla, iki ortalama arasındaki farkın anlamlılık testi olan bağımsız örneklem “t” testi tekniği kullanılmıştır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 2. Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Psikolojik Sağlıklarına ve Affediciliklerine İlişkin t Testi Tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	Sd	p
Psikolojik sağlık	Kadın	338	19.06	4.07	1.17	421	.24
	Erkek	85	19.64	4.16			
Affedicilik	Kadın	338	32.60	5.52	2.30	421	.02
	Erkek	85	31.08	5.23			

Tablo 2’de Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, cinsiyetleri açısından psikolojik sağlık düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Levene testi sonuçlarına göre psikolojik sağlık ($F = .469, p > .05$) ve affedicilik ($F = .945, p > .05$) gruplarının varyansı homojen olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 2’den anlaşılacağı üzere, cinsiyetleri açısından psikolojik sağlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($t_{(421)} = 1.17, p > .05$). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde kadın ve erkek, Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer psikolojik sağlık düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, cinsiyetleri açısından affedicilik düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Tablo 2'den anlaşıldığı gibi, cinsiyetleri açısından affedicilik düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(421)} = 2.30, p < .05$). Kadın Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik puan ortalamaları ($\bar{X} = 32.60, SS = 5.52$), erkek Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik puan ortalamalarından ($\bar{X} = 31.08, SS = 5.23$) anlamlı biçimde daha yüksektir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, kadın Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin erkek üniversite öğrencilerine göre anlamlı biçimde daha affedicilik düzeyine sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlamlık ve affedicilik düzeylerinin öğrenim gördükleri üniversitelerin devlet ya da vakıf olması bağlamında, anlamlı/manidar biçimde farklılaşmanın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan bağımsız örneklem "t" testi tekniği kullanılmıştır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okul Açısından Psikolojik Sağlamlıklarına ve Affediciliklerine İlişkin t Testi Tablosu

Değişken	Okul	N	\bar{X}	Ss	t	Sd	p
Psikolojik sağlamlık	Devlet	141	18.85	4.00	1.15	421	.25
	Vakıf	282	19.33	4.13			
Affedicilik	Devlet	141	31.74	5.51	1.47	421	.14
	Vakıf	282	32.57	5.47			

Tablo 3'te Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, öğrenim gördükleri üniversitelerin statüleri açısından psikolojik sağlamlık düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Levene testi sonuçlarına göre psikolojik sağlamlık ($F = .210, p > .05$) ve affedicilik ($F = .052, p > .05$) gruplarının varyansı homojen olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 3'ten

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

anlaşılacak üzere, öğrenim görülen üniversitenin devlet ya da vakıf olması açısından psikolojik sağlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($t_{(421)} = 1.15, p > .05$).

Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, öğrenim gördükleri üniversitelerin statüleri açısından affedicilik düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Tablo 3'te görüldüğü gibi, öğrenim görülen üniversitenin devlet ya da vakıf olması açısından affedicilik düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır ($t_{(421)} = 1.47, p > .05$). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin birbirlerine benzer affedicilik düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin öğrenim gördükleri programlara göre psikolojik sağlık ve affedicilik düzeyleri arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla araştırmaya katılan; bölümleri "ilahiyat", "rehberlik ve psikolojik danışmanlık (RPD)" ve "psikoloji" olan öğrencilerin psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerine ilişkin karşılaştırılmaları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği ele alınmıştır. Öğrenim gördükleri programlara göre psikolojik sağlık ve affedicilik puan ortalamaları Tablo 4'de, bu ortalamalara yönelik anlamlı farklılaşmanın sergilenip sergilenmediğine ait bulgular Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrenim Gördükleri Program Açısından Öğrencilerin Psikolojik Sağlıklarına ve Affediciliklerine İlişkin Betimsel İstatistikleri

Değişken	Program	N	\bar{X}	SS
Psikolojik sağlık	İlahiyat	150	19.09	4.19
	Rehberlik ve psikolojik danışmanlık	132	19.61	4.05
	Psikoloji	141	18.85	4.00
Affedicilik	İlahiyat	150	33.45	5.77
	Rehberlik ve psikolojik danışmanlık	132	31.58	4.94
	Psikoloji	141	31.74	5.51

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tablo 4’de öğrenim gördükleri programlar farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Tablo 5’de görüldüğü gibi, psikolojik sağlık düzeyinde en fazla puan ortalaması rehberlik ve psikolojik danışmanlık programında öğrenim gören öğrencilere aittir. Ardından ilahiyat okuyan öğrencilerin psikolojik sağlık puan ortalamaları gelmektedir. Psikolojik sağlık puan ortalaması en düşük olan ise psikoloji programında öğrenim gören öğrencilere aittir.

Tablo 4’de öğrenim gördükleri programlar farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik düzeylerine ait puan ortalamaları ve standart sapmalarına yer verilmiştir. Tablo 4’de görüldüğü gibi, affedicilik düzeyinde en fazla puan ortalaması ilahiyat programında öğrenim gören öğrencilere aittir. Ardından psikoloji programında öğrenim gören öğrencilerin affedicilik puan ortalamaları gelmektedir. Affedicilik puan ortalaması en düşük olan ise rehberlik ve psikolojik danışmanlık programında öğrenim gören öğrencilere aittir. Bu puan ortalamaları arasında farkın anlamlı olup olmadığını gösteren ANOVA sonuçları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Öğrenim Gördükleri Programlar Açısından Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affediciliklerine İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Psikolojik sağlık	Gruplar arası	41.361	2	20.680	1.240	.291
	Grup içi	7007.041	420	16.683		
Affedicilik	Gruplar arası	312.244	2	156.122	5.284	.005
	Grup içi	12410.224	420	29.548		

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tablo 5’de öğrenim gördükleri program farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerine yönelik puan ortalamalarındaki farkı gösteren bulgular görülmektedir. Bu bulgulara göre programları farklı olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır ($F_{2-420} = 1.24, p > .05$). Bu sonuçlara göre ilahiyat, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ve psikoloji programlarında öğrenim gören Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlık puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı, başka bir ifadeyle birbirlerine benzer psikolojik sağlamlık düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Tablo 5’de öğrenim gördükleri program farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik düzeylerine yönelik puan ortalamalarındaki farkı gösteren bulgular görülmektedir. Bu bulgulara göre programları farklı olan öğrencilerin affedicilik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($F_{2-420} = 5.28, p < .01$). Bu farklılığın hangi programlar arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda, farklılığın ilahiyatta öğrenim gören öğrencilerin affedicilik puan ortalamalarının ($\bar{X} = 33.45, ss = 5.77$) rehberlik ve psikolojik danışmanlık ($\bar{X} = 31.58, ss = 4.94$) ve psikoloji ($\bar{X} = 31.74, ss = 5.51$) programlarında öğrenim gören öğrencilerin affedicilik puan ortalamalarından daha yüksek olmasında kaynaklandığı görülmüştür. Bu sonuçlara göre ilahiyatta öğrenim gören öğrencilerin hem rehberlik ve psikolojik danışmanlık hem de psikoloji programında öğrenim gören öğrencilerin affedicilik düzeylerinden anlamlı biçimde daha yüksek affedicilik düzeylerine sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, algılanan gelir düzeylerine göre psikolojik sağlamlık ve affedicilik düzeyleri arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla araştırmaya katılan ve algılanan gelir düzeyleri “düşük”, “orta” ve “yüksek” olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve affedicilik düzeylerine ilişkin karşılaştırmaları Kruskal Wallis-H tekniği ile ele alınmıştır. Sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

**Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik
Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**

Table 6. Algılanan Gelir Düzeyi Açısından Öğrencilerin Psikolojik Sağlıklarına ve Affediciliklerine İlişkin Kruskal Wallis H Analizi Tablosu

Değişken	Algılanan gelir düzeyi	N	\bar{X}	ss	Sıra Ort.	χ^2	sd	P
Psikolojik sağlık	Düşük	26	18.73	3.57	197,62	.549	2	.76
	Orta	367	19.16	4.09	212,24			
	Yüksek	30	19.73	4.49	221,58			
Affedicilik	Düşük	26	31.46	5.22	189.56	.962	2	.62
	Orta	367	32.31	5.40	213.75			
	Yüksek	30	32.87	6.76	210.03			

Tablo 6’da algılanan gelir düzeyleri farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlık düzeyine yönelik puan ortalamaları ile standart sapmaları belirtilmiştir. Tablo 6’da görüldüğü gibi, psikolojik sağlık düzeyinde en fazla puan ortalaması algılanan gelir düzeyi yüksek olan öğrencilere aittir. Ardından algılanan gelir düzeyi orta olan öğrencilerin psikolojik sağlık puan ortalamaları gelmektedir. Psikolojik sağlık puan ortalaması en düşük olan ise algılanan gelir düzeyi düşük olan öğrencilere aittir.

Bu puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testi sonucunda algılanan gelir düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur, ($\chi^2 = 0.549$; $p > .05$).

Bu sonuçlara göre algılanan gelir düzeyi düşük, orta ve yüksek olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı başka bir ifadeyle birbirlerine benzer psikolojik sağlık düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tablo 6’da algılanan gelir düzeyleri farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, affedicilik düzeyine yönelik puan ortalamaları ile standart sapmaları belirtilmiştir. Tablo 6’da görüldüğü gibi, affedicilik düzeyinde en fazla puan ortalaması algılanan gelir düzeyi yüksek olan öğrencilere aittir. Ardından algılanan gelir düzeyi orta olan öğrencilerin affedicilik puan ortalamaları gelmektedir. Affedicilik puan ortalaması en düşük olan ise algılanan gelir düzeyi düşük olan öğrencilere aittir.

Bu puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testi sonucunda algılanan gelir düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur, ($\chi^2 = 0.962$; $p > .05$). Bu sonuçlara göre algılanan gelir düzeyi düşük, orta ve yüksek olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı, başka bir ifadeyle birbirlerine benzer affedicilik düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, ebeveyn tutumlarına göre psikolojik sağlık ve affedicilik düzeyleri arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla araştırmaya katılan ve ebeveyn tutumları “demokratik”, “aşırı koruyucu”, “otoriter ve reddedici”, “ilgisiz ve kayıtsız”, “tutarsız” ve “mükemmeliyetçi” olan öğrencilerin psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin karşılaştırmaları Kruskal Wallis-H tekniği ile ele alınmıştır. Sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Ebeveyn Tutumları Açısından Öğrencilerin Psikolojik Sağlıklarına İlişkin Kruskal Wallis H Analizi Tablosu

Değişken	Ebeveyn tutumu	N	\bar{X}	Ss	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
	Demokratik	248	19.38	3.97	218.65			
Psikolojik sağlık	Aşırı koruyucu	80	19.05	4.07	205.55	3.024	5	.70
	Otoriter ve Reddedici	23	18.52	4.40	193.43			

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

	İlgisiz ve kayıtsız	12	19.58	3.85	222.50			
	Tutarsız	31	18.13	4.24	185.74			
	Mükemmeliyetçi	29	19.17	4.88	211.38			
<hr/>								
	Demokratik	248	32.49	5.11	216.37			
	Aşırı koruyucu	80	31.75	5.29	199.57			
	Otoriter ve	23	31.09	5.13	184.28			
Affedicilik	Reddedici					6.838	5	.23
	İlgisiz ve kayıtsız	12	31.92	5.68	208.33			
	Tutarsız	31	31.74	7.16	191.00			
	Mükemmeliyetçi	29	33.86	7.15	254.86			
<hr/>								

Tablo 7’de ebeveyn tutumları farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlamlık düzeyine yönelik puan ortalamaları ile standart sapmaları belirtilmiştir. Tablo 7’de görüldüğü gibi, psikolojik sağlamlık düzeyinde en fazla puan ortalaması, ebeveyn tutumunu ilgisiz ve kayıtsız olarak algılayan öğrencilere aittir. Psikolojik sağlamlık puan ortalaması en düşük olan ise ebeveyn tutumunu tutarsız olarak algılayan öğrencilere aittir.

Bu puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testi sonucunda ebeveyn tutumu gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur, ($\chi^2 = 3.024$; $p > .05$). Bu sonuçlara göre ebeveyn tutumu düzeyi “demokratik”, “aşırı koruyucu”, “otoriter ve reddedici”, “ilgisiz ve kayıtsız”, “tutarsız” ve “mükemmeliyetçi” olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlık puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı, başka bir ifadeyle birbirlerine benzer psikolojik sağlamlık düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Tablo 7’de ebeveyn tutumları farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, affedicilik düzeyine yönelik puan ortalamaları ile standart sapmaları belirtilmiştir. Tablo 7’de görüldüğü gibi, affedicilik düzeyinde en fazla puan ortalaması ebeveyn tutumunu güven

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

verici, destekleyici ve hoşgörülü olarak algılayan öğrencilere aittir. Affedicilik puan ortalaması en düşük olan ise ebeveyn tutumunu çocuk merkezli olarak algılayan öğrencilere aittir.

Bu puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına yönelik gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testi sonucunda, ebeveyn tutumu gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur, ($\chi^2 = 6.838$; $p > .05$). Bu sonuçlara göre ebeveyn tutumu düzeyi “demokratik”, “aşırı koruyucu”, “çocuk merkezli”, “ilgisiz ve kayıtsız”, “dengesiz ve kararsız” ve “güven verici, destekleyici ve hoşgörülü” olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı, başka bir ifadeyle birbirlerine benzer affedicilik düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, kardeş sayılarına göre psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerine yönelik farklılaşmanın anlamlı olup olmadığı test edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan ve kardeş sayısı “1”, “2”, “3” ve “4 ve fazlası” olan öğrencilerin psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerine ilişkin karşılaştırmaları, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği ile ele alınmıştır. Kardeş sayılarına göre psikolojik sağlık ve affedicilik puan ortalamaları Tablo 8’de, bu ortalamalara yönelik anlamlı farklılaşmanın sergilenip sergilenmediğine ait bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8. Kardeş Sayıları Açısından Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affediciliklerine İlişkin Betimsel İstatistikleri

Değişken	Kardeş sayısı	N	\bar{X}	Ss
Psikolojik sağlık	1	89	18.67	4.05
	2	123	19.42	3.91
	3	114	19.34	4.54
	4 ve fazlası	97	19.11	3.78
Affedicilik	1	89	31.90	5.48
	2	123	32.67	5.17
	3	114	31.63	5.91

**Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik
Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**

4 ve fazlası	97	32.98	5.36
--------------	----	-------	------

Tablo 8’de kardeş sayıları farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlamlık düzeyine yönelik puan ortalamaları ile standart sapmaları belirtilmiştir. Tablo 8’de görüldüğü gibi, psikolojik sağlamlık düzeyinde en fazla puan ortalaması iki kardeşi olan öğrencilere aittir. Ardından, sırasıyla üç kardeşi olan ile dört ve daha fazla kardeşi olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık puan ortalamaları gelmektedir. Psikolojik sağlamlık puan ortalaması en düşük olan ise bir kardeşi olan öğrencilere aittir.

Tablo 8’da kardeş sayıları farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, affedicilik düzeyine yönelik puan ortalamaları ile standart sapmaları belirtilmiştir. Tablo 8’da görüldüğü gibi, affedicilik düzeyinde en fazla puan ortalaması dört ve daha fazla kardeşi olan öğrencilere aittir. Ardından, sırasıyla iki kardeşi olan ile bir kardeşi olan öğrencilerin affedicilik puan ortalamaları gelmektedir. Affedicilik puan ortalaması en düşük olan ise üç kardeşi olan öğrencilere aittir. Bu puan ortalamaları arasında farkın anlamlı olup olmadığını gösteren ANOVA sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Kardeş Sayıları Açısından Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıklarına ve Affediciliklerine İlişkin Varyans Analizi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Psikolojik sağlamlık	Gruplar arası	33.425	3	11.142	.665	.574
	Grup içi	7014.977	419	16.742		
Affedicilik	Gruplar arası	126.560	3	42.187	1.403	.241
	Grup içi	12595.908	419	30.062		

Tablo 9’da kardeş sayısı farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlamlık düzeylerine yönelik puan ortalamalarındaki farkı gösteren bulgular görülmektedir.

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Bu bulgulara göre kardeş sayısı farklı olan öğrencilerin psikolojik sağlık puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{3-419} = 0.67, p > .05$). Bu sonuç; bir, iki, üç, dört ve daha fazla kardeşe sahip olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlık puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı, başka bir ifadeyle birbirlerine benzer psikolojik sağlık düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Tablo 9'da kardeş sayısı farklı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, affedicilik düzeylerine yönelik puan ortalamalarındaki farkı gösteren bulgular görülmektedir. Bu bulgulara göre kardeş sayısı farklı olan öğrencilerin affedicilik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{3-419} = 1.40, p > .05$). Bu sonuçlara göre bir, iki, üç, dört ve daha fazla kardeşe sahip olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, affedicilik puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığı, başka bir ifadeyle birbirlerine benzer affedicilik düzeylerinin olduğu söylenebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlık ve affedicilik düzeylerinin anne-babasının birlikte ya da ayrı olmaları bağlamında, anlamlı/manidar biçimde farklılaşmanın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Mann Whitney-U tekniği kullanılmıştır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Anne-babalarının Birlikte ya da Ayrı Olması Açısından Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerine İlişkin Mann Whitney-U Testi Tablosu

Değişken	Medeni durum	N	\bar{X}	Ss	Sıra Ort.	U	p
Psikolojik sağlık	Birlikte	394	19.18	4.09	212.76	5412.50	.64
	Ayrı	29	19.03	4.14	201.64		
Affedicilik	Birlikte	394	32.27	5.49	211.41	5482.50	.72
	Ayrı	29	32.62	5.56	219.95		

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tablo 10’da Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, anne-babalarının birlikte ya da ayrı olmaları açısından, psikolojik sağlamlık düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Tablo 10’da görüldüğü gibi, anne-babanın birlikte ya da ayrı olması açısından, psikolojik sağlamlık düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır ($U = 5412.50$, $p > .05$). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde anne-babası birlikte olan ya da anne-babası ayrı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer psikolojik sağlamlık düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin anne-babalarının birlikte ya da ayrı olması açısından, affedicilik düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Anne-babanın birlikte ya da ayrı olması açısından, affedicilik düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır, ($U = 5482.50$, $p > .05$). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde anne-babası birlikte olan ya da anne-babası ayrı olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer affedicilik düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmanın katılımcılarını oluşturan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlamlık ve affedicilik düzeylerinin anne-babanın yaşamsal durumları bağlamında, anlamlı/manidar biçimde farklılaşmanın olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi olan bağımsız örneklem “t” testi tekniği kullanılmıştır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Anne-babalarının Yaşamsal Durumları Açısından Psikolojik Sağlamlıklarına ve Affediciliklerine İlişkin t Testi Tablosu

Değişken	Yaşamsal durum	N	\bar{X}	Ss	T	Sd	p
Psikolojik sağlamlık	İkisinden biri sağ	32	18.88	3.79	.43	421	.67
	Her ikisi de sağ	391	19.20	4.11			
Affedicilik	İkisinden biri sağ	32	33.53	5.83	1.32	421	.19
	Her ikisi de sağ	391	32.20	5.46			

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tablo 11’de Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, anne-babalarının yaşamsal durumları açısından, psikolojik sağlamlık düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Levene testi sonuçlarına göre psikolojik sağlamlık ($F = .283, p > .05$) ve affedicilik ($F = .032, p > .05$) gruplarının varyansı homojen olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 12’de görüldüğü gibi, anne-babanın yaşamsal durumları açısından Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, psikolojik sağlamlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır, ($t_{(421)} = 0.43, p > .05$). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde anne-babasından yalnızca biri sağ olan ve anne-babasının her ikisi de sağ olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer psikolojik sağlamlık düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, anne-babalarının yaşamsal durumları açısından affedicilik düzeyine yönelik ortalamalar ve standart sapmalar belirtilmektedir. Tablo 12’de görüldüğü gibi, anne-babanın yaşamsal durumları açısından Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, affedicilik düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır ($t_{(421)} = 1.32, p > .05$). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde anne-babasından yalnızca biri sağ olan ve anne-babasının her ikisi de sağ olan Din ve Psikoloji eğitimi alan öğrencilerin, birbirlerine benzer affedicilik düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Psikolojik sağlamlık açısından bulgular değerlendirildiğinde, psikolojik sağlamlığın cinsiyet, devlet- vakıf üniversitesinde öğrenim görme durumu, öğrenim gördükleri program, algılanan gelir düzeyi, ebeveyn tutumları, kardeş sayısı, anne-babanın boşanmış ya da birlikte olma durumu, anne-babanın yaşamsal durumları olmak üzere demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Affedicilik açısından bulgular ele alındığında, affediciliğin devlet-vakıf üniversitelerinde öğrenim görme durumu, algılanan gelir düzeyi, ebeveyn tutumları, kardeş sayıları, anne-babanın boşanmış ya da birlikte olma durumu, anne-babanın yaşamsal durumu

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

demografik değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmemiştir. Cinsiyet değişkeninde ise kadın din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik düzeylerinin, erkek din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin affedicilik düzeylerine göre daha yüksek affedicilik puanına sahip olduğu görülmektedir. Aynı zaman da öğrenim gördükleri program değişkeninde, ilahiyatta öğrenim gören öğrencilerin affedicilik düzeyleri, PDR ve psikoloji programlarında öğrenim gören öğrencilerin affedicilik düzeylerinden anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın ilk problem cümlesi "Din ve Psikoloji eğitimi alan üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile affedicilik düzeyleri arasında anlamlı ilişki var mıdır?" şeklindedir. Araştırmanın sonuçları bu iki değişken arasında pozitif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Psikolojik sağlamlığın, affedicilik ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkili olması, bu konudaki literatür ile uyumludur. Hee Kyung ve Mihyoung'un (2014) çalışmasında eşlerinin alkolü kötüye kullanımından dolayı acı çeken kadınlar üzerinde affetme terapisinin etkisinin incelendiği bir araştırmada, affetme terapilerine katılan kadınların psikolojik sağlamlık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda, Abid ve Sultan (2015) tarafından yapılan araştırmada, psikolojik sağlamlıkla affedicilik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Dwiwardani ve diğerleri'nin (2014) araştırması da bağlanma ve psikolojik sağlamlığın; alçakgönüllülük, minnettarlık ve affedicilik erdemli yapılarıyla önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir. Eraslan, Çapan ve Arıcıoğlu'nun (2014) bulguları da psikolojik sağlamlık ile affedicilik arasında olumlu ilişki olduğunu destekleyen bir araştırmadır. Psikolojik sağlamlık, durumsal, kendine ve diğerlerine yönelik affediciliğin alt boyutları tarafından yordanmaktadır. Yaşar'ın (2015) çalışması da psikolojik sağlamlığın affetmeyle ilişkili olduğunu gösteren bir başka çalışmadır.

İlgili alan yazın incelendiğinde affetmenin kişilerin yalnızca psikolojik rahatsızlıklarına değil bununla birlikte hem fiziksel hem de ilişkisel ve manevi sağlıklarına da olumlu katkı yaptığı görülmektedir (Satici, 2016). Alan yazın doğrultusunda affetmenin ölç

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

almadan, kızgınlıktan, ruminasyondan (kişinin kendisine acı veren olayı sıklıkla düşünmesi) vazgeçerek, kişinin zihnini bu olumsuz hislerden arındırarak bunun yerine daha olumlu duyguların yerleşmesini sağlama eylemi olduğu düşünülürse; affedicilik ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olması beklenen bir sonuçtur. Olumsuz duyguların yerine olumlu duyguları koyan kişiler, geleceğe dair umut taşıyan, iyimser kişilerdir.

Araştırmanın bulguları kadın ve erkekler arasında psikolojik sağlamlık düzeyleri açısından bir farklılık olmadığını göstermiştir. Bu durum çeşitli bakış açılarıyla tartışılabilir. Günümüz toplumunda toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki keskin sınırların ortadan yavaş yavaş kalkıyor olması, giderek artan çekirdek aile yapılarında kadın ve erkek rollerinin değişiyor olması, kadın ve erkeklerin hayatlarının hemen hemen her alanında eşit sorumluluklar alıyor oldukları göz önünde bulundurulursa araştırmanın sonucu anlamlıdır. Bununla birlikte araştırmanın örneklemini, öğrencilerin büyük çoğunluğunu ailesinden uzakta geçiren, nüfusun çok kalabalık, yaşam koşullarının ağır ve hayatın diğer şehirlere oranla daha pahalı ve azalan insan ilişkilerinin olduğu metropol bir şehir olan İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Bahsi geçen tüm bu zorluklar kız ve erkekleri etkilemekte ve stresle başa çıkma yollarını öğretmek zorunda bırakmaktadır. Bu tür yüklerin altında ezilmemek için büyük şehirlerde özellikle İstanbul gibi metropolde yaşayan üniversite öğrencileri, kız erkek demeden her yönden sağlam olmak zorunda kalmaktadırlar.

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer psikolojik sağlamlık düzeylerine sahip oldukları söylenebilir. Araştırma bulgusuna göre öğrencilerin öğrenim gördükleri program onların yaşadıkları olaylar karşısında psikolojik sağlamlıklarına etki etmemektedir. Alan yazında bu bulguyu destekleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Erdoğan'ın (2016) Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisini incelediği ve eğitim fakültesi ile ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yürüttüğü araştırmasında, sadece fakülte tarafından bakıldığında Eğitim Fakültesi öğrencileri daha güçlü bulunmakla beraber bu fark anlamlı bir düzeyde değildir. Buna karşın cinsiyet fakülte

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

etkileşimi tarafından incelendiğinde İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin, Eğitim Fakültesi öğrencilerinden daha sağlam oldukları görülmüştür.

Araştırma bulguları algılanan gelir düzeyi düşük, orta ve yüksek olan üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin birbirlerine benzer olduğunu göstermektedir. Alan yazında bu araştırmayı destekleyen çalışmalar mevcuttur. Toprak (2014) sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığını bulgulamıştır. Masten'e (2001) göre psikolojik sağlık, kişinin zorlu yaşam koşullarına sahip olmasına karşın bu zorlu yaşam olaylarından başarılı bir şekilde toparlanma ve eski formuna dönebilme yeteneğidir.

Araştırma sonuçlarına göre, ebeveyn tutumu "demokratik", "aşırı koruyucu", "otoriter ve reddedici", "ilgisiz ve kayıtsız", "tutarsız" ve "mükemmeliyetçi" olan din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık puanları birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmamıştır. Literatürde araştırmayı destekleyen çalışmaya rastlanmamıştır.

Alan yazında bu araştırmayı desteklemeyen çalışmalara rastlanmıştır. Onat'ın (2010) araştırmasında ana-babalarını demokratik olarak algılayan lise birinci sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeyi, ana-babalarını otoriter olarak algılayan öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyinden daha yüksek bulunmuştur. Pamuk'un (2016) araştırmasında öğrencilerin algıladıkları demokratik ve otoriter ebeveyn tutumu düzeyinin, öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyini arttırmada etkili olduğu görülmüştür.

Araştırma bulguları bir, iki, üç, dört ve daha fazla kardeşe sahip olan din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlık puanlarının birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmadığını göstermiştir. Bu araştırma problemi oluşturulurken kardeş sayısının psikolojik sağlık düzeyine etki edeceği düşünülmüştür. Çünkü Conger ve Conger'e (2002) göre anne-babayla ve kardeşlerle kurulan destekleyici ilişkiler psikolojik sağlamlığı artırmaktadır. Özellikle ekonomik problem yaşayan ailelerde, anne-baba, kardeş ya da kardeşler, kişinin psikolojik sağlamlığında destekleyici rol oynamaktadır.

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Araştırmanın bulguları psikolojik sağlık düzeyleri açısından anne-babası birlikte ya da ayrı olan din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer psikolojik sağlık düzeylerine sahip olduklarını göstermiştir.

Araştırma sonuçları anne-babasından yalnızca biri sağ olan ve anne-babasının her ikisi de sağ olan din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin birbirlerine benzer psikolojik sağlık düzeylerine sahip olduklarını göstermiştir.

**Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik
Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**

Kaynakça

- Abid, M. ve Sultan, S. (2015). Dispositional Forgiveness As a Predictor of Psychological Resilience Among Women: A Sign of Mental Health. *I-Manager's Journal on Educational Psychology*, 9(2), 1-8.
- Akın, A., Akın, Ü. ve Gediksiz, E. (2012). The Validity and Reliability of The Turkish Version of The Forgivingness Scale. *International Counseling and Education Conference 2012 (ICEC 2012)*,
- Biçer, B. Sarıçam, H. (2015). Affedicilik Üzerinde Ahlaki Değer ve Öz-Anlayışın Açıklayıcı Rolü. *GEFAD / GUJGEF*, 35(1), 109-122.
- Berry, J. W., Worthington, E. L., O'Connor, L. E., Parrot, L. ve Wade, N. G. (2005). Forgiveness, Vengeful Rumination, and Affective Traits. *Journal of Personality*, 73(1), 183-226.
- Bezmez, S., Blakney, R. ve Brown, C. H. (1999). English-Turkish/Turkish-English-Redhouse Dictionary. *Istanbul: Sev Publisher (Redhouse)*
- Conger, R. D. ve Conger, K. J. (2002). Resilience in Midwestern Families: Selected Findings From The First Decade of a Prospective, Longitudinal Study. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 361-373.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102
- Dwiwardani, C., Hill, P. C., Bollinger, R. A., Marks, L. E., Steele, J. R.,...Davis, D. E. (2014). Virtues Develop From a Secure Base: Attachment and Resilience as Predictors of Humility, Gratitude, and Forgiveness. *Journal of Psychology and Theology*. 42(1), 83-90.
- Eraslan, Ç. B. ve Arıcıoğlu, A. (2014). Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *E. International Journal of Educational Research*, 5(4), 70-82.
- Erdoğan, E. (2014). *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

- Eryılmaz, S. (2012). *Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Sağlamlığı Yordamada, Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı, İyimserlik ve Kontrol Odağının İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Frederickson, B. L., Tugade, M. M., Waugh, C. E. ve Larkin, G. R. (2003). What Good Are Positive Emotions in Crises? A Prospective Study of Resilience and Emotions Following the Terrorist Attacks on the United States on September 11th, 2001. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 365-376.
- Gizir, C. A. (2005) Orta Doğu Teknik Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Problemleri Üzerine Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 196-213.
- Hee-Kyung, K. ve Miyoung, L. (2014). Effectiveness of Forgiveness Therapy on Resilience, Self-Esteem, and Spirituality of Wives of Alcoholics. *Korean Society of Nursing Science*, 44(3), 237-247.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. (Yirmi birinci baskı) İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kararırmak, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-138.
- Masten, A. S. (1986). Humor and Competence in School-Aged Children. *Child Development*, 57, 461-473.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary Magic: Resilience Processes In Development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.
- McCullough, M. E., Hoyt, W. T. ve Rachal, K. C. (2000). What We Know (And Need to Know) About Assessing Forgiveness Constructs. In M. E. McCullough, K.I. Pargament, C. E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research and practice* (pp. 156-175). New York: Guilford Press.
- Öğülmüş, S. (2001). Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık. *I.Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları*, Ankara (29-30 Mart).

Din ve Psikoloji Eğitimi Alan Öğrencilerin Psikolojik Sağlık ve Affedicilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

- Pamuk, S. (2016). *Farklı Anne Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Kendini Toparlama Gücüne, Problem Çözme Becerilerine ve Karar Verme Davranışlarına Etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rogers, C. R. (1992). The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(6), 827-832.
- Rye, M. S. ve Pargament, K. I. (2002). Forgiveness and romantic relationships in college: Can it heal the wounded heart?. *Journal of Clinical Psychology*, 58(4), 419-441.
- Satıcı, S.A., Can, G. ve Akın, A. (2015). İntikam Ölçeği: Türkçeye uyarlama çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*; 16(Özel sayı.1):37-43.
- Seligman, M. ve Csikzentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Tugade, M. M., Frederickson, B. L. ve Barrett, L. F. (2004). Psychological Resilience Positive Emotional Granularity: Examining the Benefits of Positive Emotions on Coping and Health. *Journal of Personality*, 72(6), 1161-1190.
- Toprak, H. (2013). *Ergenlerde Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlık ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yaşar, K. (2015). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Psikolojik Sağlık ve Affetme Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.